

УДК 339.9.012.435 — 339.972: 339.9.012.421 — 339.9.012.435

В. Г. Панченко,
к. і. н., докторант, Маріупольський державний університет

НАЦІОНАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ІНТЕРЕСИ ЯК ДОМІНАНТА ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗМІСТОВНОГО НАПОВНЕННЯ ПОЛІТИКИ ПРОТЕКЦІОНІЗМУ ТА ЙОГО ЕВОЛЮЦІЙНОГО РУХУ В БІК НЕОПРОТЕКЦІОНІЗМУ

V. Panchenko,
PhD, post-PHD at Mariupol State University

NATIONAL ECONOMIC INTERESTS AS A DOMINANT FOR TRANSFORMATION OF THE ESSENTIAL MEANING OF PROTECTIONIST POLICY AND ITS TOWARDS NEO-PROTECTIONISM

У статті розглянуто національні економічні інтереси як домінують трансформації змістовного наповнення політики протекціонізму та його еволюційного руху в бік неопротекціонізму. Стверджується, що на відміну від "класичного" протекціонізму, спрямованого на захист національних виробників, окремих галузей економіки, залежно від їхньої значущості і політичної сили зацікавлених кіл, неопротекціонізм має в своєму арсеналі інструментарій, що ставить за мету зменшення асиметрій глобального розвитку, не ставлячи під сумнів подальшу глобальну інтеграцію, що базується на принципах лібералізації. В оновленому вигляді, змінюється акцент у самому цілепокладанні: не стільки протистояти встановленій системі взаємодій між суб'єктами МЕН різного рівня (національними, транснаціональними, глобальними), скільки використовувати продуковані нею переваги, вмонтовуючи нові інструменти пристосування й експансії в новій моделі світової економіки. Відтак протекціонізм поступово втрачає притаманну йому синонімічність поняттю "захист", натомість стаючи інструментом реалізації економічного прориву, який залежить від історичного контексту та цілого комплексу вихідних умов господарювання.

National economic interests as a dominant for transformation of the essential meaning of protectionist policy and its evolution towards neo-protectionism are discussed. It argued that contrary to "classical" protectionism focused on protection of domestic producers or selected industries of the economy depending on their significance and political force of stakeholders, neo-protectionism has instruments in its arsenal, designed to reduce asymmetries in the global development without challenging the further global integration based on the liberalization principles. In the renewed form, the emphasis on the goal-setting as such is changing: to exploit the advantages generated by international economic relations by embedding in them new instruments of adaptation and expansion in the new model of the global economy rather than oppose the established system of interactions between entities engaged in international economic relations at various levels (national, transnational or global). It follows that protectionism has gradually lost its immanent synonymy to the notion "protection", becoming, instead, an instrument for implementing economic breakthrough, which depends on the historic context and a complex of initial conditions for the economic activity.

Ключові слова: протекціонізм, неопротекціонізм, національні економічні інтереси, економічна політика, провали ринку.

Key words: protectionism, neoprotectionism, national economic interests, economic policy, market failures.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Досвід розвинених і самодостатніх економік свідчить, що наявна тенденція до відкритості на засадах переваги вітчизняного законодавства, в яке імплемента-

туються норми, вироблені під егідою міжнародних фінансових та економічних інститутів. Важливо також пам'ятати, що успіху досягають там, де роль національної економіки не нівелюється в системі міжнародних економічних відносин. Лише самодостатня економіка може віднайти баланс між відкритістю, що забезпечує внаслідок зниження торгових бар'єрів уникнення висо-

кого рівня внутрішніх цін та технічного застою, погіршення умов для експортерів (відповідно і бюджетних показників), а також неминучого напруження у відносинах з партнерами та зниження конкуренції у внутрішньому бізнесовому середовищі — з одного боку, та внутрішнім державним регулюванням, з іншого. Водночас нехтування "запобіжників" національного регулювання спричиняє розорення виробників, зростання безробіття, зниження рівня життя громадян, а на прикладі деяких пострадянських країн можна спостерігати втрату цілих галузей промисловості, а також деіндустріалізацію.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Д. Норт у своїх дослідженнях науково обґрунтувати, що у процесі еволюційного та революційного розвитку економічної системи постійно відбувається пошук нових можливостей реалізації економічних інтересів, що відображено трансформацією інституційних обмежень та механізмів їхнього регулювання [1]. В. Смесова визначала активну інтеграцію індивідуальних і загальних економічних інтересів на основі необхідності у вирішенні проблем конфронтації та різновекторності прагнень до дістання економічної вигоди між домогосподарствами, фірмами (корпораціями), державою [2]. Визначення змістового наповнення національних економічних інтересів як об'єктивного чинника, обумовленого сукупністю її економічних потреб, на думку В. Рокочої [3, с. 33], відіграє визначальну роль у розробленні та проведенні політики держави в рамках забезпечення цілісності, захищеності, ефективного функціонування та сталого розвитку національної економічної системи, а також у рамках взаємодії та співробітництва на міждержавному та міжнародному рівнях. Сформовані таким чином національні економічні інтереси водночас детермінують систему національної економічної безпеки та економічну, у тому числі й міжнародну, економічну діяльність, оскільки вона є основою глобалізаційних зрушень, які модифікують зміст першої, надаючи їй нової якості. Отже, лише поєднання переваг двох напрямів економічної політики забезпечить прогрес.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Завдання полягає у дослідженні національних економічних інтересів як домінанти трансформації змістовного наповнення політики протекціонізму та його еволюційного руху в бік неопротекціонізму.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Національний інтерес має визначити траєкторію, за якої в певних секторах економіки доцільне пониження торгових бар'єрів або навіть скасування їх. Водночас варто розуміти, що така тактика не повинна набувати постійного характеру, адже це може спричинити відрив виробництва від реальної внутрішньої та глобальної кон'юнктури. Винятком можуть бути тільки окремі сектори економіки, безпосередньо задіяні на забезпеченні національної безпеки. Тобто йдеться не про ігнорування відкритості та пов'язаної з нею глобальної взаємодії, а про темпи та конкретні форми інтеграції. Тому страте-

гією розвитку національної економіки мають постати питання раціонального поєднання принципів вільної торгівлі та державного протекціонізму. І велику помилку допускають там, де принцип відкритості набуває визначальних ознак і перетворюється на абстрактні переваги, яким приписують не властиві та недосяжні для реалізації способи досягнення саморегуляції. Такий підхід закінчується частковою або повною втратою економічного суверенітету, а в кращому випадку серйозною залежністю в системі світогосподарських зв'язків.

Зазначені загрози яскраво проявилися в практиці перетворень у країнах, які мали централізовану планову економіку. Як засвідчили результати, формування відкритої ринкової економіки насправді в цих країнах виявилось відірваним від реальної мети економічного розвитку інструментом конкурентної боротьби. Засади реформування за лекалами міжнародних фінансових інститутів (МВФ, СБ, СОТ, ЄБРР, ОЕСР) фактично набули значення інструментів деіндустріалізації. У підсумку група країн, що пішла шляхом, визначеним зазначеними інституціями, перетворилася на ринок збуту застарілої продукції, на об'єкт розміщення капіталу, коли основні фонди, надра і земля не мають ринкової вартості, а місцевий бізнес у зв'язку з нерозвиненістю та слабкістю, неспроможністю забезпечити довгострокові інвестиції не постав гідною конкуруючою силою.

Як зазначає В. Рокоча, за умов глобалізації світової економіки відбувається процес формування трьох рівнів протистоянь інтересів: (1) мікрорівень, на якому через конкуренцію виборюють максимізацію своєї цільової функції суб'єкти господарювання, домогосподарства та держава; (2) стикування макро- і мікрорівнів, де держава як макроекономічний суб'єкт створює рамкові умови для функціонування суб'єктів макро-рівня; (3) стикування макро-, мікро- та мегарівнів, на якому міжнародні економічні інституції також створюють рамкові умови для економічних суб'єктів, що оперують у глобальному економічному середовищі [3, с. 32]. Відтак, слідуючи аргументації автора, запит на неопротекціоністські інструменти захисту можуть продукуватись як на мікрорівні (наприклад, суб'єкти господарювання можуть формувати потребу в субсидуванні, встановленні локалізаційних бар'єрів, пільговому кредитуванні та/або секторальному протекціонізмі, так і на макро-рівні (як частина державної політики, спрямованої на корегування торгового дисбалансу, управління потоками капіталів, використання монетарного потенціалу захисних заходів (політики відсоткових ставок, валютних обмежень, конкурентної девальвації і т.д.)), враховуючи визначені ліберальні "правила гри" на мегарівні. Більше того, потреба у балансуванні між запитами глобального і національного економічних середовищ стає домінантою трансформації класичних протекціоністських інструментів у інструменти прихованого протекціонізму або неопротекціонізму.

У політиці неопротекціонізму змінюється акцент у самому цілепокладанні: не стільки захищеність від іноземної конкуренції у своїй країні, скільки стимулювання економічної активності у відповідь на скорочення сукупного попиту ставиться в обов'язок останньому. Попри насаджувану для сповідування ліберальну ідеологію, не слід ігнорувати досвід нині високорозвинених в

економічному сенсі країн, які у своєму розвитку пройшли етапи внутрішнього державного протекціонізму, що дало змогу уникнути збитків та руйнування національної економіки. Водночас процес реформування централізованих планових економік відбувався з наданням однозначної переваги ліберальному варіантові та нехтуванням засад державного протекціонізму, в результаті чого незворотних втрат зазнали визначальні національні інтереси у сфері безпеки та економічного потенціалу.

Втім, зрозуміло, що сучасні глобалізаційні процеси диктують умови, за яких не можливо проігнорувати світогосподарські зв'язки та розвивати повністю закрити економіку і відмовитися від переваг міжнародного розподілу праці. Як зрозуміло й те, що відмова від державного протекціонізму у формі захисту власної економіки тотожна фінансово-економічним збиткам від наслідування лише ліберальної парадигми ведення господарства. Тому при трансформації економіки дуже важливо проаналізувати як небезпеку, так і реально можливі позитивні наслідки від вжитих заходів. Дилема вимагає, як уже зазначалося, вироблення та дотримання балансу між відкритістю та необхідністю державної підтримки і захисту внутрішнього ринку на засадах науково обгрунтованого протекціонізму, в основі якого визначальним має бути, з одного боку, готовність традиційних бюджетно-організуючих галузей до конкуренції та, з іншого боку, формування національної політики реформ, спрямованої на спонукання внутрішніх виробників до роботи в умовах відкритої економіки.

Дуже важливо мати на увазі, що країни з колишньою плановою економікою розпочинають реформи та налагоджують зовнішню взаємодію, будучи у несприятливих і нерівних умовах, які характеризуються відволіканням ресурсів та недостатнім потенціалом для переходу на якісно інший рівень конкуренції. У цій ситуації важливо зосередитися на визначальних напрямках, які сприятимуть доступу до новітніх технологій, поліпшенню якості продукції, що у свою чергу підвищить її конкурентоздатність, залученню інвестицій. Тобто йдеться про необхідність виходити передусім з власних інтересів, які мають органічно вписатися у режим взаємодії зі світовою економікою.

Важливо враховувати шumpетерівську концепцію творчої деструкції, в руслі якої технічний прогрес, іноземні інвестиції відіграватимуть належну їм роль в осучасненні та започаткуванні нових технологій, відмові від неефективних і неконкурентоздатних галузей та створенні нових, здатних не тільки замінити старі, але й наростити прибуток за рахунок сучасних товарів і послуг. У цьому сенсі протекціонізм постає меркантильною формою лібералізованої економіки [4], адже, з одного боку, використовуючи зарубіжний досвід та користуючись інвестиціями, тим самим, з іншого боку, вітчизняна економіка отримує передумови для входження на світові ринки з конкретними конкурентними перевагами, що обертаються додатковим ресурсом для подальшої модернізації.

Необхідно осмислити, здавалося б, парадоксальну річ: говорячи про стратегічну мету — пошук та посідання належного місця у світогосподарських глобалізованих і лібералізованих економічних зв'язках — саме про-

текціонізм особливо на перших стадіях реформування має відігравати визначальне значення для створення економічно здорової та конкурентоспроможної системи організації внутрішнього господарства. Система має створити передумови сталого економічного розвитку країни, здатного до конкуренції та самовідтворення. Для досягнення таких цілей виникає потреба на засадах державного протекціонізму виробити правила і норми такої організації господарства, за якої діяльність внутрішніх виробників та закордонних економічних "гравців" об'єктивно відтворюватиме національний валивий продукт.

Зазначені вище висновки базуються на практиці реформування економіки, що раніше працювала на засадах державного управління і планової діяльності. Тобто неодмінною умовою є симбіоз ліберальних і протекціоністських заходів з первісною практичною перевагою других для досягнення на наступних етапах стратегічних цілей у межах функціонування внутрішньої економіки на засадах перших, коли передусім вітчизняний бізнес набув необхідного досвіду та відповідальності за захист економічних інтересів суспільства. Зрештою, на таких засадах сформована економічна модель нині успішних країн. Відмінність полягає в тому, що на нинішньому етапі не всі країни, що стали на шлях реформування, мають належні політичні умови для протидії глобальним інтересам ТНК та іншим учасникам світогосподарських зв'язків. Крім того, реформування економіки у зазначених країнах — це дуже важлива, але не єдина потреба, здійснивши яку держави стають учасниками планетарного економічного клубу. Йдеться також про те, що зміни економічного устрою прямо пропорційно пов'язані з корінними змінами суспільно-політичної організації держав, які вимагають створення новітніх структур та інституцій [5]. Це — по-перше. По-друге, з точки зору теоретичної реформи, як складова глобалізаційних перетворень, передбачають лібералізацію та макроекономічну стабілізацію, реструктуризацію наявних економічних можливостей.

Якщо виходити з практичних результатів реформування, то зрозуміло, що в умовах лібералізації та макроекономічної стабілізації (зростання відкритості економік) вітчизняні та зарубіжні виробники діють у межах ринкових викликів, а тому вільно обирають сфери діяльності, що не повністю збігається з теоретичними уявленнями про можливість участі у міжнародному розподілі праці [6]. За обставин, коли потоки капіталу лібералізовано, а економіки країн, що вдалися до реформування, фактично вже є складовою частиною глобалізованого світу, виникає диспропорція між можливостями ТНК та іноземних інвесторів і здатністю країн, а фактично — їхньою нездатністю, самостійно формувати капітал для інвестування за кордон у зв'язку з його нестачею навіть для власних потреб.

Н. Резнікова ввела у термінологічний обіг поняття "неозалежність", тим самим демонструючи новітній парадокс, коли жодна з держав не здатна взяти на себе відповідальність за забезпечення суспільних благ, необхідних для впорядкованого функціонування і збереження стабільності глобальної економіки та здійснення дієвого контролю над міжнародними інститутами, яким поставлено в обов'язок підтримувати відкритість

торговельної системи, зберігати стійкість валютної системи, забезпечувати належне функціонування світових фінансових ринків [7]. Неозалежність, в інтерпретації Н. Резнікової, є процесом міждержавної взаємодії, що базується на якісно нових засадах взаємозалежності країн з різним потенціалом економічної сили і висуває на порядок денний пошук шляхів подолання проблеми нерівномірності розвитку й комплексу залежностей — технологічної, фінансової, інформаційної внаслідок існуючих ресурсних, сировинних і структурних міжкраїнових асиметрій. Такий підхід є адаптивним для пояснення супротиву окремих суб'єктів МЄВ слідувати уніфікованим правилам співпраці, натомість обираючи альтернативні інструменти прояву сили, а отже, реалізації національних (економічних) інтересів. Звідси, відштовхуючись від підходу неозалежності, формуються нові захисні інструменти на різних рівнях — структурному, технологічному, фінансовому, інвестиційному, де в епоху лібералізації (що, згідно позицій її adeptів, декларує рівність можливостей для всіх) найбільше загострюються асиметрії економічного розвитку [8]. Таким чином, саме цілі відстоювання економічного суверенітету (для країн, що розвиваються) або боротьба за збереження (для розвинених країн) чи поширення економічного впливу (для розвинених країн і країн, що розвиваються) стають домінантами трансформації класичного протекціонізму в неопротекціонізм, який володіє як захисним, так і наступальним потенціалом. Водночас у нових умовах економічної взаємозалежності зростає ставка на екзогенне зростання, а дієвість захисних заходів, обраних державами різного рівня економічного потенціалу, залежить від показників росту глобальної торгівлі.

На відміну від "класичного" протекціонізму, спрямованого на захист національних виробників, окремих галузей економіки, залежно від їхньої значущості і політичної сили зацікавлених кіл, неопротекціонізм має в своєму арсеналі інструментарій, що ставить за мету зменшення асиметрій глобального розвитку, не ставлячи під сумнів подальшу глобальну інтеграцію, що базується на принципах лібералізації. В оновленому вигляді, змінюється акцент у самому цілепокладанні: не стільки протистояти встановленій системі взаємодії між суб'єктами МЄВ різного рівня (національними, транснаціональними, глобальними), скільки використовувати продукуювані нею переваги, вмонтовуючи нові інструменти пристосування й експансії в новій моделі інформаційної (цифрової) економіки.

Відтак протекціонізм поступово втрачає притаманну йому синонімічність поняттю "захист", натомість стаючи інструментом реалізації економічного прориву, який залежить від історичного контексту та цілого комплексу вихідних даних, які не можливо продублювати десь ще. Як зазначає М. Серпухов, національна ідея є найбільш вагомим фактором впливу серед інструментів прихованого протекціонізму, адже вона виправдовує підтримку національного товаровиробника без урахування природної конкуренції [9]. Відстоювання власних геополітичних та соціально-економічних інтересів виправдовує застосування країною інституційних перешкод у зовнішній торгівлі, формально не порушуючи міжнародні зобов'язання по відношенню до інших країн.

Більше того, економічні інтереси держави трансформуються під впливом еволюційних змін у сутнісно-му наповненні поняття "конкурентоспроможність держави". На думку П. Кругмана, конкурентоспроможність країни, на відміну від конкурентоспроможності фірми, явище в реальності неіснуюче, а тому використовувати теоретично це поняття безглуздо і політично шкідливо. "Одержимість цим поняттям одночасно неправильна і небезпечна" [10]. Люди, які звертаються до цього терміну, націоналісти або ідеологізатори. Вони або не знають, або ігнорують економічну теорію. В їхньому прагненні використовувати проблему національних конкурентних позицій часто ховається бажання звинуватити сусідів, попросити про привілеї для якоїсь групи або розвинути неекономічну діяльність. Таким чином, за логікою міркувань П. Кругмана, економічні інтереси, продиктовані необхідністю забезпечення умов для підвищення конкурентоспроможності країни, є руйнівними через свою протекціоністську природу. Інший підхід до конкурентоспроможності країни міститься в роботах М. Портера. Вперше він був сформульований в рамках концепції конкурентних переваг країни в книзі "Конкурентні переваги націй" [11], де автор протиставив поняття "конкурентні переваги країни" поняттю "порівняльні переваги", що широко використовується в неокласичній теорії торгівлі. Застосовуючи створену ним теорію корпоративної стратегії до національного рівня, М. Портер доводить, що переваги (а відповідно і конкурентоспроможність) країни виникають не з інтенсивності використання галуззю специфічних факторів, якими відносно надлишково наділена країна (що слідує з теорії Хекшера-Оліна) [12].

Конкурентні переваги країни відтак є результатом зусиль, вжитих на рівні фірми (рукотворних) для розвитку нового продукту, здійснення змін, розвитку нових брендів або методів доставки і т.д. — тобто інновацій в широкому сенсі. Згідно з підходом М. Портера, інновації можуть виникнути в будь-якій галузі, в якій існують умови, що направляють і стимулюють інноваційні зусилля, незалежно від факторної інтенсивності. Таким чином, економічні інтереси країни полягають у забезпеченні умов її конкурентоспроможності. Відповідно, економічний інтерес країни полягає у реалізації протекціоністського потенціалу її економічної політики, що передбачає формування: 1) умов для факторів; 2) умов для попиту; 3) взаємопов'язаними і такими, що підтримують одна одну, галузями; 4) фірмової стратегії та суперництва.

Якщо конкурентоспроможність фірми є результатом її власних зусиль, то зовнішнє середовище, а отже, конкурентоспроможність країни, може бути об'єктом державного регулювання [12]. Таким чином, на думку Т. Гоголевої, поняття "конкурентоспроможність країни" є похідним, вторинним по відношенню до поняття "конкурентоспроможності фірми" і відноситься до зовнішніх умов існування і розвитку конкурентної боротьби між фірмами-виробниками благ [12]. Зовнішні умови, формуючись під впливом багатьох факторів, можуть бути більш сприятливими і менш сприятливими (останнє часто буває характерно для країн, що розвиваються перш за все на ринках науко-і техноємкої продукції, на ринках, що характеризуються ефек-

Таблиця 1. Інструменти для виправлення неефективності ринкового механізму

Неефективність ринкового механізму	Політичний інструмент
Недолік координування	Експортні субсидії Послідовна тарифікація Повернення мита Кластеризація Забезпечення інфраструктури
Інформаційні зовнішні фактори	Адміністративне керівництво Субсидований кредит Послідовна тарифікація Субсидування підприємницької діяльності Вибірковий дозвіл на патенти
Економія на масштабі / технологічний динамізм	Послідовна тарифікація Вимоги до передачі технології Спільні підприємства Державні дослідження та розробки Обов'язкове ліцензування Вибірковий дозвіл на патенти Державні закупівлі
Формування людського капіталу	Громадська освіта Зайнятість місцевого персоналу Рух персоналу

Джерело: [14].

том масштабу, наявністю монополії, ефекту навчання). Часто менш сприятливі умови неможливо виправити в результаті ринкового саморегулювання. Тоді економічний інтерес країни зумовлює необхідність державного регулювання (в т.ч. й протекціоністської орієнтації), ідея якого полягає в тому, щоб використовувати провали ринку і звернути їх у бік підвищення конкурентоспроможності країни.

Аналіз конкурентоспроможності країни, навіть у теорії, ніколи не може бути направлений на повну ліквідацію провалів ринку в сенсі повернення економіки до неокласичного рівноваги. Неокласичної рівноваги на практиці не існує, є лише загальна тенденція, рух в сторону досягнення рівноваги. За критерієм інформаційних і прогностичних обмежень, уряди не можуть відтворити "досконалі ринки". Більш важливою є можливість того, що в світі постійних технічних змін, перетворень, пов'язаних з масштабом і сферою спеціалізації економічної діяльності, екстерналій і розширення провалів ринку, стратегічна політика може не тільки спробувати "наблизитися до "ідеального стану ринку", як припускає Дж. Стігліц [13]. Її слід орієнтувати на використання провалів ринку, наприклад, держава може:

— сприяти поширенню монопольної влади на інші ринки;

— сприяти переміщенню ресурсів від видів діяльності, які дають низький дохід, до тих, які дають високий дохід, де мобільність ресурсів гальмується недостатньою інформацією, непередбачуваними витратами на навчання, відсутністю або існуючими взаємозв'язками між інститутами;

— стимулювати фірми бути першими в отриманні результатів економії від масштабу, агломерації, кластерів, де вони існують;

— координувати дії зі зв'язків виробництва і технологій, так як технологічні зв'язки не можуть оптимізуватися індивідуально;

— створювати нові продукти або інноваційні можливості, посилювати або створювати інститути, що здійснюють підтримку.

Подібний підхід відстоюють К. Нагеш і К.П. Галагнер, які висвітлюють конструктивістський потенціал протекціоністських заходів, інтерпретуючи їх як вимушений крок у подоланні ринкових імперфекцій або іншими словами — провалів ринку (див. табл. 1). Чим різноманітніше і ширше стають провали ринку, тим різноманітніше можливості держави.

Таким чином, провали ринку як доказ його нездатності відтворити умови ідеальної конкуренції стають виправданням для використання протекціоністських інструментів. Дотримуючись такої логіки міркувань, можна припустити, що ринкові імперфекції трансформують інтереси країни в цілому і економічні інтереси зокрема.

У такому разі формування точок росту і забезпечення драйверів росту стає базовим економічним інтересом держави і основою реалізації інших задач розвитку, що визначаються сукупністю похідних від базового інтересів. Ми згодні з підходом Л. Іванової, згідно з яким поняття "точки зростання" відображає, перш за все, потенціал розвитку якогось ринку, а ринок, як відомо, має переважно транскордонну природу. Саме цією транскордонною природою ринків обумовлено існування навіть в сучасній глобалізованій економіці механізмів протекціоністського захисту. Точка росту виникає на ринку (або сегменті ринку) як можливість задоволення первинного попиту на якийсь товар або послугу. Сама можливість задовольнити даний попит виникає локально і має цілком конкретну територіальну, а отже, і національну прив'язку. При цьому потенціал зростання, що виникає на даному конкретному ринку, може бути нейтральний (а іноді і деструктивний) по відношенню до національної економіки в цілому. Це пов'язано з тим, що в сучасному світі більшість національних економік в повній мірі не володіють характеристиками розвиненої системи і не можуть транслювати первинний попит, що розширюється, на якийсь товар у вторинний попит на продукти і ресурси, розміщені всередині країни. В економіках, які не володіють достатнім набором характеристик розвиненої системи або ці ознаки слабо виражені (слабкі внутрішньорегіональні і міжрегіональні

зв'язки, недостатньо ємний внутрішній ринок, слабка інфраструктура, недостатній рівень коопераційних зв'язків, застаріла виробнича база, недосконалість соціально-економічних інститутів, недостатність досвіду проведення ефективної промислової політики і т.д.), поява нового потенціалу зростання в одному з секторів далеко не завжди здатна зачепити суміжні сектори і перетворитися тим самим в локомотив зростання всієї економіки [15, с. 122].

Драйвери економічного зростання — це сукупність складних силових механізмів, які вловлюють потенційний первинний і вторинний ринковий попит і каталізують імпульси, що йдуть від цього розширюючого попиту, певним чином, включаючи розрізнені активи (матеріальні, фінансові, інформаційні, трудові тощо) в русло потужного руху, що змінює внутрішньодержавну економічну дійсність. Драйвер виникає в результаті оптимальної для конкретної країни конфігурації базових умов задоволення зростаючого попиту за рахунок внутрішніх резервів. Драйвери можуть мати різну природу, проте основна функція драйвера — формування цілісної внутрішньодержавної системи вертикальних і горизонтальних зв'язків, що уловлюють і поширюють імпульси, що йдуть від точок зростання на окремих ринках, переважно всередині національної системи. Ця конфігурація умов включає і інфраструктуру, і логістику, і сприятливе підприємницьке середовище, і систему стійких регіональних, міжгалузевих і внутрішньогалузевих коопераційних зв'язків, управлінські традиції, розвиток соціального капіталу і т.д. [15, с. 124—125].

Основним завданням і точок, і драйверів економічного росту, що цілком відповідає ідейним засадам концепції конкурентоспроможності країни, є підвищення продуктивності праці. На нашу думку, підвищення продуктивності праці є системоформуючим інтересом країни, який виходить за межі суто економіки, перетинаючись із соціальним, екологічним, ресурсозабезпечувальним вимірами. Феномен продуктивності праці полягає ще й в тому, що, з одного боку, її зростання забезпечує нівелювання наслідків протекціоністських заходів, що реалізуються в країнах-партнерах, а з іншого боку, в разі нанесення країнами, що сповідують протекціоністську політику, удару, іншого виходу, ніж її підвищення, у країні-об'єкті протекціоністського тиску не існує. Таким чином, економічний інтерес країни полягатиме у сприянні підвищенню ефективності виробництва, підвищенню продуктивності праці, скороченні витрат та заохоченні інновацій. Як наслідок, індивідуальна боротьба з наслідками вжитих протекціоністських заходів на рівні кожної окремо взятої країни, що страждає від їхніх проявів, призводить до зростання рівня інноваційності на глобальному рівні, тим самим, призводячи до відсіювання конкурентів, що концентруються на протекціоністській боротьбі, заснованій виключно на екстенсивному використанні ресурсів. Іншими словами, зростання продуктивності праці і підвищення ефективності використання наявних ресурсів як спосіб нівелювання наслідків протекціонізму робить запит на нові форми забезпечення умов формування драйверів і реалізації потенціалу точок росту як способу забезпечення конкурентоспроможності країни.

ВИСНОВКИ

Протекціонізм зразка ХХІ ст. носить комбінований характер і має яскраво виражене національне забарвлення. Впровадження в термінологічний оборот поняття "непротекціонізм" дозволить синтезувати смислові значення протекціонізму і лібералізму, які зводяться до необхідності задоволення нагальних потреб суспільства (тих або інших його суб'єктів) в особі держави. Йдеться про такі потреби, як виживання, безпека, а також сталий розвиток. Сам статус цих потреб, характер необхідності, важливості, усвідомлення рангу "державності" дає підставу побачити національні інтереси країни як генетичну основу протекціонізму і лібералізму. Інтереси різних суб'єктів, виявлені, усвідомлені і доведені до рангу національних інтересів, створюють дихотомну єдність протекціонізму і лібералізму, що додає їм соціальної значущості.

Національні економічні інтереси зразка ХХІ ст., пропущені через горнила глобальних викликів та модифіковані з врахуванням детермінованих на наднаціональному рівні правил співпраці, формуються як реакція на ендогенно продукуювані умови господарювання і не можуть не бути орієнтованими на максимізацію спільного виграшу і мінімізацію спільних втрат, що робить їх докорінно відмінними від економічних інтересів зразка ХХ ст., що не виключали сповідування реалізації стратегії "розори свого сусіда". Так, для прикладу, скорочення сукупного попиту під впливом рецесії 2008—2010 рр., спонукало національні уряди до пошуку шляхів розширення потенціалу внутрішніх ринків, водночас всі країни стали об'єднані цілком відновлення темпів росту світової економіки і торгівлі зокрема. З іншого боку, загальна загроза кліматичних змін об'єднала світову спільноту навколо проблеми ощадливого ресурсокористування та енергозбереження і визначила зміну пріоритетів з екстенсивного на інтенсивний тип господарювання в межах реалізації стратегії сталого, а подекуди й інклюзивного розвитку.

Цілі досягнення економічного розвитку і зменшення його асиметрій у порівнянні з розвиненими країнами шляхом відстоювання економічного суверенітету (для країн, що розвиваються) або боротьба за збереження (для розвинених країн) чи поширення економічного впливу (для країн, що розвиваються) стають домінантами трансформації класичного протекціонізму [16] в непротекціонізм, який синтезує в собі як форми класичного протекціоністського захисту, так і новітні. Саме це унеможлиблює використання для аналізу сучасної міжнародної економічної та інтеграційної політики як терміну "новий протекціонізм" — адже за змістом останній мав би докорінним чином відрізнятись від "класичного", — так і терміну "протекціонізм" через невідповідність його категоріального апарату відтворити логіку його модифікацій.

Література:

1. Норт Д. Функционирование экономики во времени: Нобелевская лекция [Электронный ресурс] / Д. Норт // Отечественные записки. — 2004. — № 6. — Режим доступа: <http://www.strana-oz.ru/2004/6/funkcionirovanieekonomiki-vo-vremeni>

2. Смесова В. Л. Економічні інтереси в концепціях економістів другої половини ХХ ст. / В.Л. Смесова // Економіка розвитку. — 2017. — № 2 (82). — С. 39—50.

3. Рокоча В. Економічні інтереси та цінності як системоутворюючий елемент національної економічної безпеки / В.В. Рокоча // Вчені записки Університету "КРОК". — 2014. — Вип. 36. — С. 28—36.

4. Rankin K. Mercantilist Reasoning in Economic Policy Making [Electronic resource] / K. Rankin. — 2011. — Mode of access: http://nzae.org.nz/wp-content/uploads/2011/Session5/57_Rankin.pdf

5. Durusoy S. Economic Crisis and Protectionism Policies: The Case of the EU Countries / S. Durusoy, E. Sica, Z. Beyhan // International Journal of Humanities and Social Science. — 2015. — Vol. 5 (6). — P. 57—68.

6. Henn C. Crisis Protectionism: The Observed Trade Impact / C. Henn, B. McDonald // IMF Economic Review. — 2014. — Vol. 62 (1). — P. 77—118.

7. Резнікова Н.В. Економічні виклики нео-залежності: конфлікт інтересів в умовах глобальної взаємодії / Н.В. Резнікова // Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право. — 2013. — № 1. — С. 181—187.

8. Резнікова Н.В. Феноменологія незалежності в умовах економічної глобалізації / Н.В. Резнікова // Міжнародна економічна політика. — 2016. — № 1. — С. 52—73.

9. Серпухов Ю. Ієрархія інструментів прихованого протекціонізму у міжнародній торговельній політиці // М.Ю. Серпухов // Вісник НУК. — 2013. — № 3. — С. 1—4.

10. Krugman P. Competitiveness: a Dangerous obsession [Electronic resource] / P. Krugman // Foreign Affairs. — 1994. — Mode of access: <http://www.walkerpeople.cofc.edu/Readings/Trade/KrugmanDangerous.pdf>

11. Porter M. The Competitive Advantage of Nations / M. Porter. — New York: Free Press, 1990. — 437 p.

12. Гоголева Т. Конкурентоспособность страны: сущность и проблемы регулирования / Т. Гоголева // Вестник Самарского государственного университета. Серия: Экономика и управление. — 2003. — № 1. — С. 4—9.

13. Stiglitz J.E. Some Lessons from the East Asian Miracle / J.E. Stiglitz // The World Bank Research Observe. — 1996. — Vol. 2. — P. 151—177.

14. Kumar N. Relevance of 'Policy Space' for Development: Implications for Multilateral Trade Negotiations [Electronic resource] / N. Kumar, K. P. Gallagher // Research and Information System for Developing Countries. — 2007. — Mode of access: <http://www.eldis.org/document/A70888>

15. Иванова Л.Н. Точки роста и драйверы роста: к вопросу о содержании понятий / Л.Н. Иванова, Г.А. Терская // Journal of Institutional Studies. — 2015. — Т. 7. — № 2. — С. 120—133.

16. Gomes L. Foreign trade and the national economy: mercantilist and classical perspectives / L. Gomes. — Basingstoke: Macmillan, 1987. — 323 pp.

References:

1. Nort, D. (2004), "Functioning of the economy in time: The Nobel lecture", *Otechestvennyye zapiski*, vol. 6, [Online], available at: <http://www.strana-oz.ru/2004/6/funkcionirovanieekonomiki-vo-vremeni> (Accessed 19 January 2018).

2. Smysova, V.L. (2017), "Economic interests in the concepts of economists of the second half of the twentieth century", *Economics of Development*, vol. 2 (82), pp. 39—50.

3. Rokocha, V. (2014), "Economic interests and values as a system-forming element of national economic security", *Vcheni zapysky Universytetu "KROK"*, vol. 36, pp. 28—36.

4. Rankin, K. (2011), "Mercantilist Reasoning in Economic Policy Making", available at: http://nzae.org.nz/wp-content/uploads/2011/Session5/57_Rankin.pdf (Accessed 19 January 2018).

5. Durusoy, S. Sica, E. and Beyhan, Z. (2015), "Economic Crisis and Protectionism Policies: The Case of the EU Countries", *International Journal of Humanities and Social Science*, vol. 5 (6), pp. 57—68.

6. Henn, C. and McDonald, B. (2014), "Crisis Protectionism: The Observed Trade Impact", *IMF Economic Review*, vol. 62, no. 1, pp. 77—118.

7. Reznikova, N.V. (2013), "Economic Neo-Dependence Challenges: Conflict of Interest in Global Interaction", *Stratehiya rozvytku Ukrayiny. Ekonomika, sotsiolohiya, pravo*, vol. 1, pp. 181—187.

8. Reznikova, N.V. (2016), "Phenomenology of Independence in the Conditions of Economic Globalization", *International economic policy*, vol. 1, pp. 52—73.

9. Serpukhov, Y. (2013), "Hierarchy of hidden protectionism instruments in international trade policy", *Visnyk NUK*, vol. 3, pp. 1—4.

10. Krugman, P. (1994), "Competitiveness: a Dangerous obsession", *Foreign Affairs*, [Online], available at: <http://www.walkerpeople.cofc.edu/Readings/Trade/KrugmanDangerous.pdf> (Accessed 20 January 2018).

11. Porter, M. (1990), *The Competitive Advantage of Nations*, Free Press, New York, US.

12. Gogoleva, T. (2003), "Competitiveness of the country: essence and problems of regulation", *Vestnik Samarskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Ekonomika i upravleniye*, vol. 1, pp. 4—9.

13. Stiglitz, J.E. (1996), "Some Lessons from the East Asian Miracle", *The World Bank Research Observe*, vol. 2, pp. 151—177.

14. Kumar, N. and Gallagher K.P. (2007), "Relevance of 'Policy Space' for Development: Implications for Multilateral Trade Negotiations", *Research and Information System for Developing Countries*, [Online], available at: <http://www.eldis.org/document/A70888> (Accessed 16 January 2018).

15. Ivanova, L.N. and Terskaya, G.A. (2015), "Growth points and drivers of growth: to the question of the content of concepts", *Journal of Institutional Studies*, vol. 7, no. 2, pp. 120—133.

16. Gomes, L. (1987), *Foreign trade and the national economy: mercantilist and classical perspectives*, Macmillan, Basingstoke, UK.

Стаття надійшла до редакції 27.01.2018 р.